

İMKÂN VE ZORLUKLARIYLA GENÇLİK DÖNEMİ DİN EĞİTİMİ

Ali Kemal ACAR*

E-mail: racalamekila@hotmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7011-5864>

Citation/©: Acar, A. K. (2022). İmkan ve zorluklarıyla gençlik dönemi din eğitimi. *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 13, 25-46.

DOI Number: <https://doi.org/10.53112/tudear.1054146>

Öz

Bu çalışmada gençliği anlamada göz önünde bulundurulması gereken etkenler ve bu dönemin din eğitiminde dikkat edilmesi gereken hususlar ele alınmıştır. Gençleri etkileyen hususlar dış ve iç etkenler ayrımıyla tasvir edilmeye çalışılmıştır. Dış etkenler; sosyal bilimlerde bugünü tanımlarken kullanılan kavram ve olguların yanı sıra aile, okul, toplum gibi kurumlardan oluşmaktadır. İç etkenler ise psikolojik yönleri ile gençlik dönemi gelişim özellikleridir. Sonrasında gençlerin din eğitimine yönelik algı, tutum ve davranışları değerlendirilmiştir. Gençlik dönemi din eğitimini etkileyen aile, okul, arkadaş gibi kurumlarla birlikte din ve hayatın anlamı, dindarlık ile maddi manevi sağlık arasındaki ilişki, gençlerin dinden uzaklaşmalarında etkili olan hususlar ele alınmıştır. Nihayetinde din eğitimi merkezde olarak gençlik dönemi için önerilere yer verilmiştir. Gençlik dönemi ve bu dönem din eğitiminde öne çıkan hususların tespitinde; zorluk ve olumsuzluklarla birlikte imkân ve fırsatların da dikkate alındığı bir bakış açısı sunulmaya çalışılmıştır. Gençlik döneminin, hayatın bütününe bir parçası olduğuna vurgu yapılmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış, doküman incelemesi ile veriler elde edilmiş ve verilerin içerik analizleri yapılmıştır. Karşılaştırma, yorum, varsayım ve değerlendirmelere gidilerek düşünce ve fikirler, eldeki veriler çerçevesinde yorumlanmaya çalışılmıştır.

* Dr., Milli Eğitim Bakanlığı, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Makale en az iki hakem tarafından incelenmiş, Turnitin kullanılarak benzerlik raporu alınmış ve araştırma/yayın etiğine uygunluğunu teyit edilmiştir.

Ethical Statement: It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. The article was reviewed by at least two referees, a similarity report was obtained using Turnitin, and compliance with research/publication ethics was confirmed.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Din, Gençlik, Gençlik dönemi din eğitimi, Din eğitiminde gençlik.

YOUTH PERIOD RELIGIOUS EDUCATION WITH ITS OPPORTUNITIES AND CHALLENGES

Abstract

In this study, the factors that should be considered in understanding the youth and the issues that should be considered in the religious education of this period are discussed. The issues affecting young people were tried to be described with the distinction of external and internal factors. External factors; It consists of institutions such as family, school, society, as well as the concepts and phenomena used in defining today in social sciences. Internal factors are the psychological aspects and the developmental characteristics of the youth period. Afterwards, the perceptions, attitudes and behaviors of young people towards religious education were evaluated. Along with institutions such as family, school, friends, which affect the religious education of youth, religion and the meaning of life, the relationship between religiosity and material and spiritual health, the issues that are effective in the departure of young people from religion are discussed. Finally, suggestions for the youth period are given, with religious education at the center. In determining the prominent issues in the youth period and religious education in this period; It has been tried to present a perspective in which opportunities and opportunities are taken into account along with difficulties and negativities. It was emphasized that the youth period is a part of the whole of life. Qualitative research method was used in the study, data were obtained by document analysis and content analysis of the data was made. By making comparisons, comments, assumptions and evaluations, thoughts and ideas were tried to be interpreted within the framework of the available data.

Keywords: Religious education, Religion, Education, Youth, Youth period religious education, Youth in religious education.

Giriş

Gençlik kavramı bugünkü anlam ve kapsamına sanayi devrimiyle birlikte ulaşmıştır. Eğitimli işgücüne olan ihtiyaçla birlikte eğitim süresi uzamış ve genç kuşak görünür hale gelmiştir. Değişimle birlikte görünürlüğü, etkililiği ve odak nokta oluşu daha da öne çıkmıştır (Güllü, 2010, s. 244; Neyzi, 2011, s. 40). Bugün için gençlerin yüzleştikleri

hususlar; iç ve dış etkenler olarak ikili yapıda incelenebilir. Dış etkenler; hakim üst paradigmalardan tüketim, bireysellik, özgürlük vb.- başta olmak üzere aile ve sosyal çevre; iç etkenler ise ergenlikle birlikte ortaya çıkan ruhsal ve bedensel değişim olarak alınabilir (Kaya, 2019, s. 951). Bu yönüyle gençler, hem içeriden hem dışarıdan hayatın diğer dönemlerine kıyasla daha fazla tazyike maruz kalıyor görünmektedirler. Değişimden en fazla etkilenen ve bununla birlikte en hızlı uyum sağlayan kesim olarak da nitelendirilmektedirler (Yamanoğlu, 2008, s. 283). Dolayısıyla gençlik dönemini hem fırsatlar hem zorluklar dönemi olarak değerlendirmek gerçekçi bir yaklaşım olacaktır. Diğer yandan orta ve daha yaşlı kuşakların bencil, duyarsız vb. nitelendirmeleri gençlik için tarih boyunca yapılmış olsa da bugünkü eleştirilerin daha somut olduğu belirtilmektedir (Bayhan, 2011, s. 203). Bir bakıma gençlik, her dönem gündemde olmuştur. Ancak mevcut teknolojik imkânlar gençlerin görünürlüklerini artırmıştır. Dış etkenlerin etki gücü ise geçmişle kıyaslanamayacak kadar yüksektir. Bu da maruz olunan tazyiki sonrasında karşılaşılan sorunları artırmakta ve karmaşıklştırmaktadır. Diğer yandan belirtilen faktörler birçok imkânı da beraberinde getirmektedir.

1. Gençliği Anlamada Dikkate Alınması Gereken Etkenler

Gençleri dışarıdan ve içeriden çevreleyen faktörleri anlamak günümüz gençliğinin özelliklerini anlamak bakımından önemli görünmektedir. Bunları; dış ve iç etkenler olarak isimlendirmek mümkündür. Etkileşimleri de göz önünde bulundurularak bu hususlar aşağıda değerlendirilmeye çalışılmıştır.

1.1. Dış Etkenler

Dış etkenlerle kastedilen bugüne hâkim olan kavram ve olgularla bunların hayatın bütününe yönelik etkileri olarak ele alınabilir. Burada; tüketim alışkanlıkları, kitle iletişim araçlarının kullanımının yanı sıra aile, değerler ve sosyal ilişkilerde meydana gelen değişim ön plana çıkmaktadır.

1.1.1. Bugüne Hakim Olan Kavram ve Olgular

Hâkim kavram ve olgular, gençlerin içinde yaşadıkları atmosferin genel özellikleri olarak değerlendirilebilir. Bu özellikleri sadece olumsuzluklarıyla değil getirdiği imkânlarla bütün olarak görmek gerekmektedir. Bu kavram ve olgular aynı zamanda içinde buldukları sistemi etkileyen ve ondan etkilenen bileşenler konumundadır. Bugün ve yakın geleceğin şemsiye kavramı postmodernite olarak belirtilmektedir. Postmodernite ile bireyselleşme, çoğulculuk, farklılıklar, belirsizlik, kuralsızlaşma gibi terimler öne çıkmaktadır (Jameson, 1994, ss. 53-93; Harvey, 2014, s. 59; Timur, 2017, s. 1). Bu durum, değerlerde farklılaşmanın varlığına işaret etmektedir. Böylece ortak bir üst değer -din ya da gelenek gibi- zorluğu söz konusu olabilmektedir. Dine bakış, iletişim -internet-, tüketim, özgürlük ve bireyselleşme özellikle bu dönemde değişimin göstergeleri olarak okunabilir.

Postmodern dönemde din-dünya ekseninde modern döneme kıyasla dinin öne çıktığı kabul edilmektedir. Fakat bu, dinin hakimiyetinden ziyade sekülerlikle birlikte devam edeceği anlamına gelmektedir. Bir bakıma din, kutsallığından arındırılarak seküler bir bakış açısıyla artık toplumdadır (Kırboğa, 2016, s. 116; Kara, 2016, s. 88). Din, bu dönem değerlerinin -tüketim, bireysellik, özgürlük gibi- gölgesinde yorumlanmaktadır. Diğer yandan değişim özellikle iletişim kanalları üzerinden gelmektedir.

Gençleri, küreselleşme ve artan iletişim ve ulaşım kanalları ile görece dünyanın tamamı çevreliyor görünmektedir. Bu etkileşimin gençlerde daha çok etkilenmeyle sonuçlandığı belirtilebilir. Geçmişle kıyaslandığında da “iletişim bolluğunun” gençleri etkileyen en önemli faktör olduğunu söylemek mümkün görünmektedir. İletişim araçlarının kendine bağımlılık yaratan tahakkümü de burada zikredilmelidir (Yamaç, 2020, s. 120). Özellikle sosyal medya dış dünyanın kapısı mesabesinde gerçekliğin üstünü örten özelliğiyle öne çıkmaktadır. Öte yandan tüketim, hayatın merkezinde konumlandırılmıştır. Araç amaca, ihtiyaç arzuya, işlevsellik sembolik faydaya indirgenmiş bir vaziyet almıştır (Dal, 2017, s. 15). Böylece imaj, gösteriş ve algı öne çıkarılmaktadır. Bu bakımdan tüketim, gençleri hedefinin merkezine yerleştirmektedir.

Gençleri etkilemesi bakımından tüketimin daha da öne çıkardığı özgürlük de bugünün hâkim kavramlarından (Kurt, 2006, s. 210). İnsanlar için taşıdığı değer göz önüne alındığında gençler için vazgeçilmezliği anlaşılabilir. Küresel düzeyde etkileriyle özgürlük hududu belli olmayan bir görünüm arz etmektedir. Önünde engel olarak kadim değerleri görmektedir. Böylece değerleri aşındırmakta, onları baskılamakta ya da yerlerine yenilerini ikame etmeye çalışmaktadır (Kalin, 2013, s. 88; Uludağ, 2005, ss. 110-111).

Toplum-birey dengesinde de birey lehine gelişmeler öne çıkmaktadır (Jameson, 1994, ss. 53-93; Harvey, 2014, s. 59; Timur, 2017, s. 1). Sekülerleşme, şehirleşme, yoğun hayat temposuyla birlikte aile, akraba, arkadaş gibi kavramların ve sosyal değerlerin geçmişteki ağırlıkları bugün zayıflamış görünmektedir. Değişimin tüm kavramlarının yanı sıra özellikle özgürlük ve bireyselleşmeyle birlikte yalnızlaşma da dönemin önemli bir vakasıdır. Buna göre kalabalıklar içinde kendi başına yaşanan bir hayat profili tasvir edilmektedir (Adler, 2019, s. 23; Twenge, 2013, ss. 152-153). Bu değişimlerin geneli dış etkenler olarak ele alınsa da bunların doğrudan bireyin iç dünyasını da etkileyeceği belirtilebilir.

1.1.2. Değerler

Dış etkenler bağlamında düşünüldüğünde sekülerleşme ile birlikte insan hayatına anlam katan değerler bayağılaştırılmakta ve basitleştirilmektedir (Ersoy, 2013, s. 25). Burada toplumun tamamıyla sekülerleştiği iddia edilmemekte (Çayır, 2008, s. 258) modern ve geleneksel değerlerin bir arada var olduğu üzerinde durulmaktadır (Bağcı, 2020, s. 1531). Modern değerlerin anlamsızlık, yalnızlık, aşırılıklar vb. sonuçları göz ardı edilemez görünmektedir (Gürses & Kuruçay, 2018, s. 104). Yapılan bir araştırmada gençlerin değer tercihlerinde dünyevileşme ve bireyselleşmenin etkili olduğu; özgür olmak, zengin olmak

ve şöhret sahibi olmak gibi tercihlerinin ilk sıralarda yer aldığı görülmüştür (Çınar, 2019, s. 164). Bu bakımdan gençler arasında önem verilen beş değer; özgürlük, zenginlik, şöhret, sağlık ve iyi bir iş olarak tespit edilmiştir (Çınar, 2019, s. 183). Her ne kadar değişimin gençleri de etkilediği görülse de tümüyle değerlerden kopuk nesillerin yetiştiğini iddia etmek doğru olmayacaktır (Özensel, 2004, s. 136). Bu yönüyle değişimin toplumun tüm kesimlerini etkilediği gibi gençleri de etkilediği üzerinde durulabilir. Değişimin gençleri daha yoğun etki altında bıraktığı da vurgulanabilir.

1.1.3. Tüketim

Günümüz gençliği, iyi ekonomik koşullarda, yokluk ve savaş görmeden, internet ve sosyal medya gibi küresel iletişim imkânlarının içinde büyümüşlerdir. Bu durumun getirileri ve götürüleri olacağı kestirilebilir. İdeal gençlik tanımlamaları ve özelliklerinin (Dere, 2014, s. 75; Akdemir, 2010, ss. 104-109) aksine bugün, tüketimin öne çıkarılmasıyla gençliğin enerjisi de piyasayı canlandırmada kullanılmaktadır (Benlisoy, 2003, s. 291). Önceki yılların toplumcu, dayanışmacı, paylaşımcı dünya görüşüne sahip gençleri; bireyci, hazcı ve egoist bir dünya görüşüne sahip tüketiciler haline getirilmektedirler (Şahin, 2007, s. 175). Diğer yandan serbest piyasa mekanizması, tüketim aracılığıyla bireylerin zihinlerinde bir özgürleşme ya da özerkleşme yanılsaması da yaratmaktadır (Saygılı, 2011, s. 499). Tüketim, özgürlüğün ifade biçimi olarak sunulduğu için “ne kadar çok tüketirsen o kadar özgürsün” örtülü mesajı hakim görünmektedir. “Tüketim toplumu” kavramının literatürdeki kullanımından da hareketle hayatın merkezine tüketimin yerleştirildiği ve gençlerin de bundan en fazla etkilenen -ve etkilenmesi de istenen- kesim olduğu düşünülebilir. Bütün bunlarla birlikte tüketimin, ihtiyaç sahiplerine yardım yönüyle kullanılması üzerinde durulabilir.

1.1.4. Kitle İletişim Araçları

Gençlik çalışmalarıyla ilgili son dönemin en önemli konusu internet kullanımıdır. Gençlerin interneti; eğlence, kişisel gelişim, psikolojik ihtiyaç, çevre genişletme, organizasyon yetkinliği, bilgi ve takip amaçlı kullandıkları belirlenmiştir. Sayısız getirileriyle birlikte internet; bağımlılık, mahremiyet, zaman, anlamsızlık, ihmal, muhakeme yeteneğini köreltme vb. birçok yönüyle hayatı da etkilemektedir (Yavuzer, 2005, ss. 10-12; Kırık, 2013, s. 335; Dinç, 2015, s. 53; Merter, 2020, s. 29; Düzgüner, 2015, s. 117; Çelik, 2016, ss. 88-89). Gençlerin henüz dünyayı yeni yeni tanımaya başladıklarında sanal dünyayla tanışması, gerçek ve sanal arasındaki ayrımı ortadan kaldırmakta ve tek bir dünya yaratmaktadır (Kırık, 2013, s. 335). Bu bakış açısından hareketle gerçek hayatın önemini yitirdiği bunun yerini sanalın aldığı bir yaşam biçiminin hakimiyetinden söz edilebilir. Oysaki internet, gençleri bir çekim merkezi ve hayatın gerçeklerinden kaçış imkânı oluşuyla (Işıklı, 2020, s. 108) özgürleştiriyor görünse de tek tipleştirmekte, tüketim kültürüne eklemlemektedir (Güzel, 2006, s. 14; Binark & Sütcü, 2007, s. 201). Özellikle sosyal medyada görme ve görülme isteği merkeze oturmaktadır (Şentürk, 2013, s. 46). Algı ve imajı öne çıkarmasının

yanı sıra gençlerdeki kabul ve takdir edilme, aidiyet duygularına da hitap etmesi etki gücünü daha da artırmaktadır. Gençlerin boş zamanlarını doldurma konusunda da internet ilk sıradadır (Çınar, 2019, s. 184). Bu bakımdan sosyal medyada geçirilen zamanı gençlerin israf olarak değerlendirmedikleri görülmektedir. Bu, beraberinde başka alanların ihmalini getirmektedir (Öztürk, 2020, s. 163). Ayrıca olumsuz temaların içselleştirilmesi ile aile ve kültürü küçümseme, gerçek hayata ilgisiz kalma eğilimleri öne çıkmaktadır (Çapçioğlu, 2014, s. 74). Sosyalleşme aracı olarak aile ve okulun önüne geçtiği de göz ardı edilmemelidir (Şahin, 2005, s. 157). Burada fazlaca vakit geçirenlerin hayatı anlamsız olarak değerlendirme eğilimlerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir (Meydan, vd., 2019, s. 140). İnternet bağımlılığının depresyon ve anksiyete gibi ruhsal bozukluklarla ilişkili olduğu saptanmıştır (Korkmazer, vd., 2019, s. 551). Bu bağlamda sosyal medyanın meftunu, bağımlısı olan gençler, amaçsızlık, hedefsizlik, yabancılaşma ve kendisi olmama durumunun içine düşmektedir (Okumuş, tarihsiz, s. 9). Özellikle bu alanın -internet, sosyal medya- genişlediği, etki gücünü artırdığı, dikkat edilmediğinde bir bakıma kullanıcıları bağımlısı kıldığı da dikkate alınmalıdır. Bu yönüyle faydalılığın öncelendiği çalışmalara fazlasıyla ihtiyaç duyulduğu belirtilebilir. Olumsuz yanlarına rağmen kolaylığı, yararlılığı, imkânları ve bir bakıma zorunluluğu bir bütün olarak değerlendirilirse daha gerçekçi bir sonuca ulaşılabilir.

1.1.5. Aile

Aile, geleneksel dönemle kıyaslandığında çocuk ve gençlere etki gücü bakımından eski gücünü kaybetmiş görünmektedir (Çiçekli, 2019, s. 230). Görece eğitim kurumları için de bunun söylenmesi mümkün görünmektedir. Oysaki gençlerin duygu ve gereksinimleri dışarı yerine okul ve ailede karşılanabilmelidir (Can, 2008, s. 75). Ailenin yanı sıra diğer sosyal bağlar -akrabalık, arkadaşlık gibi- güçlüklerin aşılmasında en önemli aktörler olarak tanımlanmaktadır (Ersoy, 2013, s. 26). Diğer yandan ihtiyaçlara karşılık vermeyen, destek olmayan ailelerin varlığı da söz konusudur. Bu yönüyle gençlik döneminde problemlerin yaşanmasının nedenlerinden biri de fonksiyonlarını yerine getirmeyen aile olarak gösterilmektedir. Ailenin herhangi bir nedenle yokluğu ya da aynı derecede olumsuz etki yapan sağlıksız bir ailenin varlığı, problemlerli bir gençlik dönemi yaşanmasına sebep olmaktadır (Gülver, 2015, s. 118). Gençlerde intihar ya da intihar teşebbüslerinin büyük çoğunlukla ailevi problemlerden kaynaklandığı tespit edilmiştir (Yalaki, 2011, s. 128). Gençlerin aileleriyle sorun yaşadıkları alanlar ise harcama ve tüketim alışkanlıkları, eve gidiş-geliş saatleri, kılık-kıyafet ve arkadaş seçimi olarak öne çıkmaktadır (Güner, 2016, s. 241; Özmete & Yavuz, 2012, s. 24). Kısacası gençlik dönemi için sadece ailenin varlığı yeterli olmamakta; fonksiyonlarıyla varlığını hissettiren bir yapıya gereksinim duyulmaktadır.

1.1.6. Sosyal İlişkiler

Günümüzde köklü değer değişimleri ile sosyal ilişkilerin zemini kayganlaşmıştır. İlişkilerin ruhuna geçicilik ve değişme hâkimdir. Kalıcı ve köklü ilişkiler artık yerini gününbirlik ve geçici ilişki biçimlerine bırakmıştır. Bu durum bireyin arkadaşlık ilişkilerinden, akrabalığa, işten evliliğe ve aşka... sosyal hayatın, her alanında yaşadığı küçük ve büyük tüm ilişkilere kadar etkisini göstermektedir (Ersoy, 2013, s. 25). Faydalılığın öne çıkarıldığı, “kullan at” ilkesinin bir değer olarak yer ettiği bir dünyada görece özgürleşme, bireyselleşme, yalnızlaşma, tüketme... öne çıkmaktadır. Böylece tüketim toplumunun bir sonucu olarak sosyal ilişkiler de tüketime konu olan, nesneleştirilen hususlara dâhil edilmektedir. Bu boşluk da özellikle tüketim ve internet kullanımı ile doldurulmak istenmektedir. İlişkilerin kalıcılığı, sürekliliği, yoğunluğu ve kalitesinin korunmaması da yalnızlığa kapı aralamaktadır. Değişim bir yönüyle kendi sistemini de beraberinde hayatın tüm alanları için getirmekte ve aşılması güç bir döngü oluşturmaktadır.

Gençlerin siyasal katılımlarında, toplumsal olaylara ilgilerinde azalmalar söz konusudur (Özer, 2011, s. 61; Binark & Sütcü, 2007, ss. 169-170). Bunu içe kapanmanın, toplumdan soyutlanmanın işaretleri olarak okumak mümkün görünmektedir. Gençlerin dinamizmden de yeterince yararlanılamamaktadır. Bu yönüyle sorun alanlarından biri de genç işsizliği olarak belirtilmektedir. Genç işsizliğinde ekonomi, istihdam ve iş koşulları gibi çoklu faktörler etkili olabilmektedir. Bununla birlikte gençler için istihdam oluşturmak, imkânlar sunmak, topluma katılımlarında kolaylıklar sağlamak hayata hazırlık yönüyle etkili sonuçlar sunabilecek bir alan görünümündedir. Burada tüm toplumlar için geçerli olan kuşak çatışmasından da söz edilebilir. Duygu yoğunluğu, değişime çabuk ayak uydurma, istikrarsızlık vb. gençlik dönemi genel özellikleri yetişkinlerle aralarındaki çatışmaya temel oluşturmaktadır (Gülver, 2015, s. 117).

Buraya kadar ele alınanlar, gençlik dönemini anlamaya yönelik “dış etkenler” olarak tanımlanan faktörlerdi. Bunlar; gençlerin içinde buldukları vasata karşılık gelmekteydi. Gençlerin iç dünyası olarak da isimlendirilebilecek iç etkenlere ise aşağıda yer verilmiştir.

1.2. İç Etkenler

Gençlik döneminde etkili olan iç etkenler daha çok psikolojik kökenli hususlardır. Bu dönemde duyguların yoğunluğu öne çıkmaktadır. Gençler özellikle aidiyet-kabul edilme, hayata anlam verme konularında hassastırlar. Farklı nedenlerle kötü alışkanlıkları da edinebilmektedirler.

1.2.1. Duyguların Yoğunluğu

Gençlik döneminde duygular uç noktalarda yaşanmaktadır. Sevgi, nefret, mutluluk ve hüzn gibi duygular çok yoğundur (Kırık, 2013, s. 258). Bu dönem şüphecilik, kesin inançlılık, aşırılık, isyan etme, sinirlilik, birden tepki gösterme, öfke patlamaları, yoğun cinsel temayül, depresyon ve ruhsal buhranların yaşandığı kritik bir evredir (Kaya, 2019, s.

969). Duyguların yoğunluğu beraberinde aşırılıkları, istikrarsızlığı (Kırık, 2013, s. 258), kendilerini tanıma, tanımlama, toplumsal roller, hedefler vb. birçok hususta belirsizlikleri beraberinde getirmektedir. Ayrıca dış etkenlerden bireysellik, özgürlük, tüketim, sosyal medya vb. hususların sunduğu çoklu beklentilerinin yanı sıra çoklu tercih imkânları sunmaları kimlik bunalımlarına da kaynaklık etmektedir (Kağıtçıbaşı, 1973, s. 17; Bilgin, 1994, s. 68). Bu bağlamdan hareket edildiğinde gençlerden –yetişkinlerde görece hakim olan- makuliyeti aşmamalarını beklemek isabetli bir yaklaşım olmayacaktır. Diğer yandan duyguların yoğunluğu gencin kendisi ve çevresi için de yararlı kılınabilir. Örneğin gönüllülük çalışmaları çerçevesinde sevgi, merhamet; kötülöklere tepki konulmasında ise hüznün, öfke, isyan gibi duyguların kullanılabilceğı düşünölebilir.

1.2.2. Kabul Edilme

Gençlik döneminde toplumsal statü, ait olma, ilgi görme, başarma, yeterlilik ihtiyaçlarının ön planda olduğı görölmektedir. Gençler bir bakıma varlıklarının fark edilmesini (Yörükoğlu, 2004, ss. 112-113; Büyökbayraktar, vd., 2018, s. 21); sevmek, sevilme ve kabul edilmeyi istemektedirler (Çınar, 2019, s. 184). Konuşma ve yazışmaları ile farklı olmaya gayret etmekte (Memiş, 2012, ss. 253-254), kendilerini anlatmaya ve çevreleri tarafından da anlaşılmaya ihtiyaç duymaktadırlar (Çapçioğlu, 2014, ss. 72-73). Daha genelde kendilerini bir gruba ait hissetme çabasındadırlar (Memiş, 2012, s. 254). Şehirleşme, sosyal ilişkilerin zayıflaması, özgürlük vb. kavramlarla birlikte günümüzde bireysellik öne çıkmış görünmektedir. Toplumun genelinde var olan bu husus gençler arasında da varlık göstermektedir. Aidiyet duygusuyla birlikte değerlendirildiğinde bu durumun açmazlara neden olabileceğı tahmin edilebilir. Bu bakımdan gençlerin kendilerini ifade edebilecekleri, toplumsal kabul alabilecekleri, yaptıklarıyla kendilerini değerli görebilecekleri bir bakıma kendilerini çoklu alanlarda gerçekleştirebilecekleri uygulamalar üzerinde çalışılması sözü edilen açmazların çözölmüne katkı sağlayabilir.

1.2.3. Hayata Anlam Verme

Hayatın bir amacının olması, hayata anlam veren hususların varlığı, anlam arayışı gibi maddeden görece soyutlanmış bir diğere olgu olarak bugüne hâkim görünmektedir. Teknoloji, tüketim, bireysellik gibi kavram ya da olgularla bu anlamın inşa edilmesi de zor görünmektedir. Anlamın, tüketimin etrafında oluşturulması gençlerin zihin ve ruh dünyalarında bir türlü dolduramadıkları bir anlam boşluğu ve yabancılaşma ile sonuçlanmaktadır. Bununla başa çıkmak için internetin aşırı kullanımı devreye girmekte, bu durum inkarın bir türevi olarak kullanılmaktadır (Işıklı, 2020, s. 107). Sosyal medyayı daha yoğun kullananların hayatı amaçsız olarak değerlendirme eğilimlerinin daha fazla olduğı görölmektedir (Meydan, vd., 2019, s. 140). Nihayetinde anlamın olmaması saldırganlık, depresyon, madde bağımlılığı, intihar gibi sonuçlara evrilmektedir (Şahin, 2007, s. 175). Gelecek beklentileri üzerine yapılan bir araştırmada gençlerin karamsar oldukları belirlenmiştir (Paker, 2017, s. 316). Birçok maddi imkânın varlığına rağmen

karamsarlığın, anlamsızlığın varlığını artırması üzerinde durulması gereken bir husustur. Savrulmalara engel olunabilmesi için milli, manevi ve ahlaki üst hedeflerin yanı sıra gençler için zamana ve mekana uygun sosyal, kültürel, sportif vb. daha alt hedeflerin de belirlenmesi düşünülebilir.

1.2.4. Kötü Alışkanlıklar

Madde kullanımı dünyada olduğu gibi ülkemizde de çocuk ve gençler arasında artmaktadır (Başkurt, 2003, s. 110). Bunun ardında varoluşsal boşluk ya da anlamsızlık görülmektedir (Şanlı & Ersanlı, 2015, ss. 70-71). Bu tür suça yönelmelerde ise en büyük faktör fonksiyonlarını yerine getirmeyen aile kabul edilmektedir (Başkurt, 2003, s. 110). Bir başka araştırmada ise gençlerin uyuşturucu kullanmasında kişilik özellikleri, aile yapısı ve ortamı, arkadaş ortamı, internet, medya, gençlik ve toplum sorunları, dinî değerler ile alınan eğitimin etkin olduğu belirtilmektedir (Vatandaş, vd., 2015, s. 215). Kötü alışkanlıklar hususunda da gençleri etkileyen çoklu faktörler dikkat çekmektedir. Kendini ispat, öfkeyle-hüzünle gelen merak duygusu, kendini iyi hissetme gibi duyguların da işe katıldığı öngörülebilir. Bütün bunlara rağmen özellikle ailenin varlığı ve çocuğa-gence rehberlik edebilmesi öncelikli tedbir alanlarından biri görünümündedir.

2. Gençlik Dönemi Din Eğitiminde Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar

Gençlik döneminde dine yaklaşımlar, geleneksel anlayıştan görece farklılık arz etmektedir. Aile, okul ve arkadaş çevresi en etkili kurumlar olarak yer almaktadır. Bu dönemde ibadetlerden ziyade manevi ve ahlâkî yön öne çıkmaktadır. Dinin hayata anlam vermesinin yanı sıra dindarlık ile maddi-manevi sağlık ilişkisi, Kur'ân ve sünnette gençlerin ele alınış biçimi gibi hususlar değerlendirilmektedir. Ayrıca dine kayıtsız kalışın sebepleri üzerinde de durulmaktadır.

2.1. Dine Farklı Yaklaşımlar

Gençlerin dinle ilişkileri tek düze ve tek boyutlu değil oldukça karmaşık ve çeşitlidir. Dönemin özelliklerinden biri olarak çoğulluk din anlayışında da kendini göstermektedir (Yapıcı, 2020, s. 37). Gençlik; yeni dinî arayış ve tercihlere yönelme, geçici veya uzun süreli dine ilgisizlik ya da dinî bir grup veya cemaat içerisinde kendini bütünüyle dine verme gibi davranış eğilimlerinin görüldüğü karmaşık bir dönemdir. Bu bağlamda gençlik dindarlığının kurumsal dindarlıktan daha bağımsız, bireysel, kendine özgü ve "özelleştirilmiş", geleneksel ile modernin iç içe geçtiği bir forma karşılık geldiği belirtilebilir (Güllü, 2010, s. 246). Dönemdeki şüphecilik, sorgulama, tepkisellik (Şimşek, 2018, s. 92; Ünverdi, 2020, s. 176); taklit düzeyindeki dinî inançları daha güçlendirip pekiştirirken, dinî ilgisizlik ve inançsızlıkla da sonuçlanabilmektedir (Çayır, 2014, s. 59; Koç, 2006, s. 31). Burada gençler arasındaki ortak hususlar kadar farklılıkların da varlığı dikkat çekicidir. Bu bakımdan konuyla ilgili genellemelere gidilirken kişisel, toplumsal, çevresel farklılıkların da gözden kaçırılmamasında fayda vardır. Deizm, ateizm vb. akımların yayıldığı, gençler arasında

revaç bulduğu iddiaları da bu bakış açısıyla değerlendirilebilir. Bütün bunların üstüne bu dönemin en önemli faktörü olarak internet girdiğinde süreç daha da çetrefilleşebilmektedir. Bu bakımdan gençlerin inanç dünyalarının şekillenmesinde internette dinî veya din karşıtı söylemin etkilerinin de yüksek olacağı kestirilebilir.

2.2. Yakın Çevre

Gençlerin din algılarında en önemli farkı anne-babanın dinî yaşantısı ve okul-arkadaş çevresi oluşturmaktadır. Burada etki oluşturan birinci unsur aile, ikinci unsur ise okul-arkadaş çevresidir (Ceylan, 2010, s. 111). Özellikle anne dindarlığı ile çocuğun/gencin dine bakışı arasında doğrudan bir ilişki var görünmektedir (Ceylan, 2010, s. 108). Okul ele alındığında ise ilk akla din dersi öğretmeni gelmektedir. Din dersi öğretmeni; ahlâkî davranışları, öğretmenlik becerisi, öğrencilerle iletişimi ve dindarlığı ile örnek olabilmelidir (Taşkın, 2018, s. 2561). Bu bağlamda okul ve ailede gencin konumuz itibarıyla dine dair ilgi, soru, sorgulamaları vb. hususları yeterince karşılandığında diğer alanların olumsuz etki gücü azalacaktır (Can, 2008, s. 75). Diğer kurumların etki gücü de görmezden gelinmeden; aile, arkadaş çevresi ve okul üçlüsünün genç üzerindeki etkisinden üst düzeyde yararlanılması, etkin yönetilebilmesi gerekmektedir. Bu yönüyle üçlünün işbirliğinde yürütülebilecek gençlik çalışmalarının daha çok sonuç odaklı olabileceği düşünülebilir. Bu alana yönelik uygulamaların geliştirilmesi de bir ihtiyaç görünümü arz etmektedir.

2.3. Manevi ve Ahlâkî Yönün Önde Oluşu

Gençlerin hayata bakışlarındaki çerçeve, din alanına da yansıyor görünmektedir. Gençlerin yaşamlarında din, ibadetlerden çok inançsal yönü güçlü entelektüel bir ilgi konusu, ideolojik, şekilsel, ahlâkî ve sembolik yönüne önem verilen bir alan durumundadır (Güllü, 2010, s. 247). Özellikle ibadetlerin aksatılmasında; vakitsizlik, bilgisizlik ve tembelliğin etkileri görülebilmektedir (İmamoğlu & Ferşadoğlu, 2013, s. 38). Hiyerarşi bakımından gençlerin ibadetlerden daha çok, dürüstlük, yararlı olmak, başarılı olmak, zengin olmak gibi değerlere önem verdikleri görülmektedir (Güllü, 2010, s. 254). Bu bağlamda geleneksel dindarlıktan ziyade dinin manevi ve ahlâkî yönünü önemseyen bir genç kesimin varlığından bahsetmek mümkündür (Avcı, 2010, s. 337). Dinî gruplar bağlamında yaklaşıldığında ise dindar gençlik kent yaşamında daha çok bir cemaat ve tarikat çevresinde toplanmakta ve dinî konularda bu gruplardan beslenmektedir (Avcı, 2010, s. 330). Bu bakımdan yetişkinlik döneminde din, ibadet ve şekil ağırlıklı, gençlik döneminde ise daha çok ideolojik ve sembolik olarak görülebilmektedir. Bu yönüyle tamamlayıcı olarak öne çıkarılması gereken hususlar yetişkin ve gençlerde buna uygun yöntemlerle ele alınabilir. En azından var olan, bir kazanım olarak görülüp, eksik yanlar tamamlanmaya çalışılabilir.

2.4. Kur'ân ve Sünnette Gençlik Dönemi

Kur'ân'daki genç anlatımlarında önemli olaylarda rol üstlenen ve yılmadan mücadele eden kimlik öne çıkarılmaktadır. Gençliğin enerjisi bir bakıma toplumsal konular başta olmak üzere hayra yöneltilmektedir (Günay, 2003, ss. 239-240). Bu bağlamda olumsuzlukların giderilmesinde; şikâyet ve sızlanmanın yetmeyeceği, bilakis yakın uzak sosyal çevrenin desteğiyle şartları düzeltmek için gayret etmek gerektiği öğretilmektedir (Günay, 2013, s. 508). Peygamber metodolojisinde ise gençlere değer verip sevgiyi hissettirmek, akla ve duyguya hitap ederek muhatabı tatmin etmek öncelenmektedir. Faydasız arayışlar yerine üst hedefler belirlemek, müsamaha ile aşırılıkları törpülemek, günahın yerine alternatifler sunmak, şahıstan ziyade soruna odaklanmak öne çıkmaktadır (Kaya, 2019, s. 970). Bununla birlikte Kur'ân ve/veya sünnette gençlik temalı çalışmalarda konu metinlerde geçtiği gibi aktarılıp bugün ne yapılabileceğine dair uyarlamalara daha az yer verildiği görülebilmektedir.

2.5. Dinin Hayata Anlam Vermesi

Dindarlık arttıkça hayata dair anlamlılık da artmaktadır (Karslı, 2020, s. 196; Yüksel, 2020, s. 392). Din hem hayat ve ölüm, kötülük, hakikat gibi varoluşsal konulara/sorulara hem de hayatta tecrübe edilen olumsuz olaylara/sorunlara tatmin edici cevaplar verebilmektedir. Görev ve sorumluluklar yükleyerek, umut, güven, sevgi, bağlılık duygusunu geliştirerek, sosyal destek sağlayarak bireyin anlam ihtiyacını karşılamakta ve krizler karşısında anlamsızlığa düşmekten korumaktadır (Karslı, 2020, s. 197; Gürses & Kuruçay, 2018, s. 104). Bu bağlamda gençlerin yaşadıkları içsel çatışma ve gerilimler de dikkate alındığında onların vicdanını rahatlatacak, dinî ümit ve gayretlerini artıracak, hayatlarını anlamlı kılacak dinî yorum ve değerlendirmelere ağırlık verilmesinin faydalı olabileceği sonucuna ulaşılabilir (Hökekleli & Çayır, 2006, s. 44). Bu dönemin önemli kavramlarından biri olarak ele alındığında hayatın anlamı, anlam arayışı gibi hususlar bütün olarak hayata katkı sunmakta, yokluğu çok farklı sonuçları beraberinde getirebilmektedir. Dinin bu arayışa cevaplarının olması gençlik için özellikle önem arz eden bir durum konumundadır.

2.6. Dindarlık ve Maddi-Manevi Sağlık İlişkisi

Yapılan araştırmalarda dinî yönelim ile olumlu kişilik özelliklerinin arasında pozitif yönde ilişkinin bulunduğu tespit edilmiştir. Kendilerini dindar hissedenden gençlerin depresyon vb. psikolojik rahatsızlıklara daha az yakalandığı, hayatı anlamlı buldukları ve psikolojik sağlık değerlerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Yüksel, 2020, s. 391-392; Aydın, 2017, s. 89-108; Gürsu, 2015, s. 49). Dua ve ibadetin bir takım psikolojik rahatsızlıklara karşı iyi sonuçlar verdiği göz önünde bulundurulursa, şiddetli sıkıntı, öfke, stres ve kaygı durumları ile olumsuz düşünce değişimlerini daha az yaşayıp, ruh sağlığı açısından bu yılları daha az sıkıntılarla aşabileceklerini söylemek mümkündür (Koç, 2003, ss. 395-396). Diğer yandan suça sürüklenenler dikkate alındığında dinin bu gençlere katkı sunabildiği görülmektedir (Çapak & Ferah, 2013, s. 57). Yapılan bir diğer araştırmada katılımcıları

hayata bağlayan hususlar arasından arkadaş ve din kavramları öne çıkmaktadır (Yüksel, 2020, s. 392). Buradan hareketle dinin bireye maddi ve manevi katkılarının dikkate alındığı yaklaşımlar öne çıkarılabilir. Tarihte farklı uygulamalarla insanlara katkı sunulduğu, bugün ise dinî rehberlik ve danışmanlık gibi çalışmalarla bunun devam ettirilebileceği düşünülebilir.

2.7. Dinden Uzaklaşılmasında Etkili Hususlar

Gençlerin dinle ilişkileri nasıl çeşitli ise onların dine mesafeli bir duruş sergilemelerinde de birçok husus etkili görünmektedir. Bunların dünyevileşme, ilim ve dinin karşıtlığı algısı, baskı ve korkuya dayalı din eğitimi, temel dinî bilgilerin yüzeysel verilmesi, çocukluk çağı travmaları, kötülük problemi, kadının konumuna dair değerlendirmeler gibi hususlar olduğu belirtilmektedir (Malkoç, 2019, ss. 252-268). Batıl inanışlar, dinin cezalandırıcı yönünün ön plana çıkarılması, gencin günahkârlıkla suçlanması, dinî gruplar arasındaki farklı görüş ve uygulamalar, aynı konudaki farklı çözüm önerileri, dinî problemlerin çözümünde akılcı olmayan birtakım yaklaşımlar gencin din konusuna bakışını olumsuz etkilemektedir (Yıldız & Çapar, 2010, s. 117). Diğer yandan farklı kanallardan İslamî değerleri ve dindarları hedef alan küçültücü, suçlayıcı, dışlayıcı söylem ve uygulamalar yeni yetişen neslin dine soğuk bakmasına yol açabilmektedir (Çayır, 2008, s. 256).

Dini konularda kavram kargaşası yaşanması da gençlerin dine bakışını etkileyen hususlardandır (Şimşek, 2018, s. 97). Dini şüpheye düşenlerin bazılarının dinî bilgileri ehil olmayan grup ve cemaatlerden öğrendiği de ortaya çıkmaktadır (Şimşek, 2018, ss. 92-93). Herhangi bir formasyonu olmayan kişilerce gelişim seviyesi gözetilmeden, cemaatin düşüncelerini yayma hedefinde ve örgün din eğitimine paralel bir eğitim oluşturulduğu belirtilmektedir (Şimşek, 2018, s. 101).

Gençlerin dinle ilişkilerini etkileyen hususlardan bir diğeri de misyoner akımları olarak ifade edilebilir. Misyoner faaliyetlerinin hedef kitlesi arasında özellikle gençler yer almaktadır. Psiko-sosyal ihtiyaçların karşılanması, insani dert ve sıkıntıları paylaşma ve iyileştirme vaadi ile yeni bir inanç aşısı yapılmaktadır (Hökelekli & Çayır, 2006, s. 42). Din değiştirmede ekonomik nedenler (Hökelekli & Çayır, 2006, s. 42), propaganda ve ikna yöntemleri etkili görünmektedir. Bireyin yetiştiği aile ortamı, ailesiyle diyalogu da etkilidir. Çocukluk ve ergenlik döneminde yaşanan travmatik tecrübeler de din değiştirmede etkili görünmektedir (Zavalsız, 2012, s. 181). Din değiştirenlerden çoğunluğu 20-29 yaş aralığında yer almaktadır (Çayır, 2008, s. 250).

Geçmişten günümüze gençlerin geleneksel kültürden ve inançtan kopuşları, yetişkinler için hep bir sorun olarak algılanmıştır. Genç sorgulayan, araştıran, tartışan demektir. Bu nedenle “yeni nesilde ateizm yayılıyor, deizm ilerliyor” gibi haberler karşısında şaşırılmamalıdır (Ünverdi, 2020, s. 175). Gençler arasında yaygınlaştığı iddia edilen ateizm, deizm konusunda da ihtiyatlı olmak gerekir. Gençler kendilerine sunulduğu şekliyle geleneksel İslam’ı kabulde zorlanmaktadırlar. Hazları ve arzularıyla inançları arasında

sıkışmışlık yaşadıkları gözlenmektedir. Bu da onları kadim gelenekten koparak bireysel bir dindarlığa sevk etmektedir (Yapıcı, 2020, s. 37). Bu tavır, Tanrı'nın veya dinin inkârından çok, dinî hayatın ve dinî görünümlü kişi, otorite ve kurumların reddi anlamındadır (Ünverdi, 2020, ss. 175-176). "Ateist", "deist" gibi kurumsal dinin dışında bir kimliğin oluşması belirli okumalar neticesindedir. Ancak popüler kültürde "ateist", "deist", "İslamcı" gibi kavramların içinin boşaltıldığı ve gençlerin bunları belki de çoğu zaman "farklı" olma adına –bilinçsizce- kullandığı da ayrı bir gerçektir (Ünverdi, 2020, s. 175). Bununla birlikte gençler arasında "aidiyetsiz inanmak", "kurumsal temeli zayıf maneviyat" ve "evde din" gibi kavramlarla tanımlanan bireysel maneviyatçılığın belirginleştiği rahatlıkla söylenebilir (Yapıcı, 2020, s. 37). Bireyselliğin din alanına yansımada ise din, toplumsallığın uzağında bireysel hayata tatbik edilen ve bu şekilde varlığını göstermesi gereken bir olgu olarak algılanmaktadır (Ekşioğlu, 2011, s. 65). Çalışma sonuçları gençler arasında hem kurumsal hem de öznel dindarlığa ilişkin eğilimlerin bulunduğunu ancak bu eğilimlerden herhangi birinin başat konumda olmadığını göstermektedir (Meydan & Aydın, 2020, s. 318). Nihayetinde geçmişe göre gençlerin dinle ilişkilerinde de farklılıklar var görünmektedir. Bunun bütünüyle olumsuz bir değişim olarak görülmesi de makul bir yaklaşım olmayacaktır.

Sonuç

Gençlik konusu üzerinde fazlaca çalışmanın yürütüldüğü bir alandır. Literatürde görece sorun merkezli bir anlayışın hâkim olduğunu söylemek mümkün görünmektedir. Oysaki fırsat ve zorlukların varlığı bir arada değerlendirilmelidir. Fırsatların gözden kaçırılmaması belki de fırsat odaklı bir bakış açısının hâkim kılınması daha yararlı olacaktır. Bu dönemin çocukluk ya da yetişkinlikle karşılaştırıldığında birçok imkânı barındırdığı görülebilecektir. Örneğin bu dönemde gençler, kazanç, çalışma, sağlık, hareketlilik vb. birçok hususta ya sorumluluk taşınmamakta ya da diğer dönemlere kıyasla daha iyi imkânlara sahip olmaktadır. Aynı zamanda bu dönem, sorun merkezli yaklaşıldığı için genel kabul görmüş ve kalıplaşmış yargılarla çevrelenmiş bir alan görünümündedir. İnsanın; çocukluk, gençlik, yetişkinlik, ihtiyarlık gibi evrelerinin bir arada değerlendirilmesi gerekir. Çünkü böylesi bütünden kopmayan bir bakış açısının yararlı olacağı öngörülebilir. Bir diğer husus her yaş döneminin kendine özgü şartları olduğudur. Sadece çocukluk ya da yetişkinlik temel alınarak gençlik döneminin tanımlanması eksik olacaktır. Diğer yandan çok dar alanda çalışılan alan araştırmalarına dayanarak gençliğin tamamına ya da ülkenin geneline yönelik sonuçlara varmamak gerekmektedir.

Geçmişe kıyasla bugünün farklı hakim değerleri olduğunu göz önünde bulundurmak önemlidir. Bunları görmezden gelmek veya sadece olumsuzluklarını öne çıkarmak alınacak tedbirlerde eksiklikleri beraberinde getirecektir. Bu değişimin getirdiği tüm imkânlardan gençler ve bu dönem din eğitimi için yararlanılmalıdır. Dünün kendine has getiri ve götürüleri olduysa bugünün ve yarının da kendine özgü olumlu ve olumsuz tarafları olabilecektir. Olumlu yanlardan asgari düzeyde yararlanılabilir, olumsuzluklara yönelik

tedbirler geliştirilebilir. Bu bağlamda geçmişi kutsamadan, geleceğe karamsar bakmadan özellikle bugünü ve içinde yaşanan şartları kötülemeden; yetişen nesillere umutsuzluk aşılardan ama olumsuzluklarla da mücadelenin yer aldığı bir duruş belirlenebilir.

Gençlerin değişimden aynı derecede etkilenmedikleri, homojen bir yapı oluşturmadıkları; farklı kişilik özellikleri, tutum ve davranışlarının olabileceğinin gözden kaçırılmaması önem arz eder. Çünkü gençlik dönemi bütün gençler için de sorunlu bir dönem olmayabilmektedir. Nihayetinde bu etkenlerin farklı sonuçları mümkündür. Hayatın bütününe hakim olan değişimin, gençlik konusunda da sürekli yenilikleri karşımıza çıkardığı ve çıkaracağı dikkate alınarak, temel kabuller yumuşatılabilir.

Bir diğer husus, tespit ağırlıklı çalışmaların çokluğu üzerinedir. Getirilen önerilerin ise çok soyut, genel, uygulanması zor hususlar içermesidir. Özellikle Kur'ân ve sünnetten yararlanarak oluşturulan gençlik çerçevesi farklı değerlendirmelerle ele alınabilir. Örneğin iki ana kaynaktaki olayların salt aktarımının tercih edilmesinin yerine bugüne uyarlamalara ve değerlendirmelere görece daha çok yer verilebilir.

Postmodernitenin öne çıkardığı kavramlardan çoğulculuk, farklılaşma gibi hususların gençlerin dinle olan bağlarında da etkili olduğu görülebilmektedir. Dine bağlanma ya da uzaklaşmada birçok nedenin yer alabilmesi bunu göstermektedir. Bu bağlamda gençlerde geçmişe nazaran daha çok kendine özgü bir dindarlık anlayışının öne çıktığı üzerinde durulabilir. Bunun doğrudan deizm vb. akımlarla irtibatının kurulması doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Özellikle dış etkenler hayatın her alanını etkilediği gibi -en çok etkilenen ve uyum sağlayan kesim olarak- gençleri ve bu dönem din eğitimini de etkilemektedir. Dolayısıyla sadece aile, okul ya da arkadaş çevresinin ötesinde -resmî kurum ve kuruluşların, sivil toplumun devreye girdiği- topyekun tedbirlerin, uygulamaların yararlı olabileceği öngörülebilir.

Gençlerin kişiliklerini oluşturma çabalarında boş zaman uğraşları, spor, müzik ve yeteneklerini geliştirecek olanaklar sağlamak gerekmektedir (Korkmazer vd., 2019, s. 551). Çocuk ve gençlere yaşlarına ve gelişimlerine uygun sağlık ve cinsel sağlık eğitimi verilerek, onların kontrolsüz yayınların cazibesine kapılmalarının önüne geçilebilir (Can, 2008, s. 75). Dünyada olduğu gibi ülkemizde de gençler arasında kısır döngüler yerine doğa, özgürlük, refah, boş zaman bolluğu gibi değerlere yönelim söz konusudur (Öztürk, 2019, s. 93; Özensel, 2004, ss. 137-139; Öztürk, 2019, s. 93; Çınar & Asutay, 2020, s. 104). Bu alanlar farklı çalışmalar ve araştırmalarla değerlendirilebilir.

Gençlere iyi örnek olunmalı, iyi örnekler de mümkün olduğu kadarıyla gençlerle buluşturulmalıdır. Gençler; beğendiği, kendine örnek gördüğü kimselere -bazen aşırılığa da düşerek- hayranlık besleme eğilimindedir. Örnek yetişkinlere sevgi ve saygıyla bağlanması, tavsiyelerini, hareket ve tutumlarını benimsemeye etkili olabilir (Armaner, 1980, s. 102). Gençlerin yaklaşık üçte ikisinin televizyon dizilerindeki belli karakterleri model aldıkları tespit edilmiştir (Erjem & Çağlayandereli, 2006, ss. 15-30). Bir diğer araştırmada gençlerin

anne babalarını, öğretmenlerini, aile yakınlarını, mesleğinde başarılı kişileri ve siyasi liderleri rol model aldıkları belirlenmiştir. Bu yönüyle kişilik özellikleri, mesleki başarı, manevi değerlere bağlılık, gayret, azim, hedeflere ulaşmış olma ve zorluklarla mücadele rol model almada etkili hususlar olarak gösterilmektedir (Çimen, 2019, s. 88).

Gençlere toplumsal görevler verilmesi ve sorumluluklar yüklenmesi bir diğer önemli husustur. Böylece onların toplumsal hayata aktif bir şekilde katılarak, hayatı doğrudan öğrenmelerine imkân tanınabilir (Gündüz, 2002, s. 216; Özer, 2011, s. 60). Gönüllülük çalışmaları, sosyal hizmetler, genç istihdamı, gençlik konseyleri vb. gibi gençliğe dair çalışmalar nicelik ve nitelik olarak güçlendirilebilir. Böylece gençlik dönemi enerjisi bir bakıma kendilerinin ve toplumun hayrına kullanılabilir.

Gençlere; kötülüklerle meydan bırakmadan ama özgürlüklerini de yaşamalarına fırsat verebilmek bugün için önem arz etmektedir. Bu bakımdan dinin, insanı özgür kıldığı konusu detaylandırılabilir. Din ve özgürlüğün birbirine zıt kavramlar gibi sunulmasının yanlışlığı öne çıkarılabilir. Özgürlüğün bugün ve yakın geleceğin önemli bir kavramı olduğu kaçırılmadan ahlaki değerleri baskılamayan bir özgürlük çerçevesinin sunulabilmesi önem arz etmektedir. Gençler için özgürlük olarak tanımlanan ya da sunulan bazı yapıp etmelerin nihayetinde çok farklı sonuçlar doğurabileceğini fark etmeleri sağlanabilir.

Sinemadan bilgisayar oyununa, reklamdan moda, müzikten çizgi romana kadar pek çok popüler kültür biçiminde dinin farklı şekillerde işlenmesi mümkündür (Pakdemirli, 2016, s. 48). Dinin bilişsel alanının yanı sıra duyuşsal alanına yönelik de gençlerle temas önem arz etmektedir (Turan, 2013, s. 290). Dönemin genel özellikleri dikkate alındığında din dili mucizevi söylemden ziyade ahlâka vurgu yapan akli bir hüviyete bürünmesi gençlere hitap edebilmesi bakımından faydalı olabilir. Bu bağlamda gençlik yayınlarında da “propaganda” hissini verilmemesi önemlidir (Ünverdi, 2020, s. 177). Gençlik döneminde duyguların baskınlığı nedeniyle rasyonaliteden kopmayan ama duygulara hitap eden, aşkı, şevki, coşkunluğu koruyan bir din dili geliştirilebilir. Dinin anlatımı mübalağaya girmeden, çarpıtmadan, propagandaya dönüştürmeden mümkün olduğu kadar doğallığıyla ve samimiyetle sunulabilir. Bununla birlikte gençlerin arasında çeşitliliğin varlığı gözden uzak tutulmadan farklı yöntemler de kullanılabilir.

Çağın aksine gençlere “benim için değerlisin” mesajı vermek önemlidir. Aile, okul vb. sosyal çevrede önemli olduğunu hisseden genç bu durumla hayatta daha güçlü olduğunu hissedecektir (Düzgüner, 2015, s. 118). Gençlerle iletişimde güven alışverişi de önem arz etmektedir. Güven duygusunu yaşayan genç, kendine güvenmeyi ve sınırlarını zorlamayı öğrenmektedir. Bu da özgüvenli, umutlu ve mücadelecisi, aktif olmasına katkı sağlamaktadır (Çelik, 2013, s. 43). Genç, kendini ve dünyayı yeniden keşfetme sürecinde başarılı olabilmesi için, dışarıdan destek verilmesi de bu dönemi hızlı ve sağlıklı bir biçimde geçirmesine hizmet edecektir (Bahçekapılı, 2011, s. 37).

Dini konuları ele alanların ya da dindarların yaptıklarının da dine mal edilmemesi gerektiğine dair de farkındalık kazandırılabilir. İnsanın hata yapabilen bir varlık olduğu vurgulanabilir. Burada da sınırlar korunmalıdır ki gençleri umutsuzluğa düşürecek bir yaklaşım hakim olmasın. Din eğitiminde gençlerin kabul edilme, aidiyet gibi duygularına cevap verecek biçimiyle Allah'a sığınma, tevekkül, dua gibi araçlar öne çıkarılabilir. Bunaltıcı bir tavır takınılması koşuluyla ibadetler konusunda teşvik edici olunabilir. Hayatı yeni yeni tanımaya başlayan, arayış içinde olan, kendini kabul ettirmek isteyen, duyguları baskın ve benzeri özelliklere sahip bir gence içinde bulunduğu çevre ve kişilik özellikleri bağlamında farklı yöntemler geliştirilebilir. Bu dönem içinde sorgulamaların doğal olduğu kendini ispat için, dikkat çekmek için gördüğü duyduğu sembolik ya da gündemdeki kavramları kendisiyle özdeşleştirebileceği gözden uzak tutulmamalıdır.

Kaynakça

- Adler, A. (2019). *İnsanı tanıma sanatı*. (K. Şipal, Çev.) Ankara: Say.
- Akdemir, C. (2010). *Nurettin Topçu - Necip Fazıl Kısakürek - Sezai Karakoç'ta ideal gençlik tasavvuru*. (Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Armaner, N. (1980). *Din psikolojisine giriş-I*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Avcı, Ö. (2010). *Bir özneleşme örneği olarak İstanbul'da dindar üniversite gençliği*. (Doktora Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- Aydın C. (2017). Üniversite öğrencilerinin dini tutum ile hayattaki anlam düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 6 (4).
- Bağcı, İ. (2020). Modernleşme sürecindeki Türkiye'de gençliğin siyasal ve sosyal analizi. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 15 (22).
- Bahçekapılı, M. (2011). Din ve ahlak eğitiminin ergenlerin kişilik gelişimine katkısı. *Değerler Eğitimi Dergisi* 9 (22).
- Başkurt, İ. (2003). Gençlik, madde bağımlılığı ve korunma yolları. *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* (8).
- Bayhan, V. (2011). Hedonist ve püritan etik sarmalında postmodern gençlik. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi.
- Benlisoy, F. (2003). Öğrenci hareketinin güncelliği. *Toplum ve Bilim* (97).
- Bilgin, N. (1994). *Sosyal bilimler kavşağında kimlik sorunu*. İzmir: Ege.
- Binark, M. & Sütcü, G. B. (2007). Küreselleşme, tüketim kültürü ve internetdeki gençlik siteleri. Yeni Medya Çalışmaları içinde. Ankara: Dipnot.

- Bınark, M. & Sütcü, G. B. (2007). Teknogünlüklerdeki çok(lu) sessiz yaşamlar: yeni medyanın sessiz enstrümanları - yeni orta sınıf gençlik. Yeni Medya Çalışmaları içinde. Ankara: Dipnot.
- Büyükbayraktar, Ç. G. & Bozgeyikli, H. & Kesici Ş. (2018). Gençlerin psikolojik ihtiyaçları nelerdir? *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi (Gençlik Araştırmaları Özel Sayısı)*.
- Can, N. (2008). Gençlik sorunlarında medyanın etkisi. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* (2).
- Ceylan, Y. (2010). *Lise öğrencilerinin din algısı*. (Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çapak, İ. & Ferah, N. (2013). Şiddet suçlarına sürüklenen ergenlerde dini potansiyeller. *İslami İlimler Dergisi* 8 (2).
- Çapçioğlu, İ. (2014). Gençlik dönemi 'kimlik arayışı'nın demokratik değerlerin ve iletişim becerilerinin gelişimine etkisi. *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (2).
- Çayır, C. (2008). *Türkiye'de din değiştirip Hıristiyanlığa geçişin psiko-sosyal etkenleri*. (Doktora Tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çayır, C. (2014). Ergenlerin dini inanç, şüphe ve dini tutumları üzerine bir araştırma. *Bilimname* (27).
- Çelik, K. (2013). Genç olmak zor iş: Türkiye'de genç olmayı etkileyen bazı unsurlar. *Gençlik Araştırmaları Dergisi* 1 (1).
- Çelik, T. Y. (2016). *Sosyal medya ve gençlik*. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çınar, F. (2019). Gençlik değerler ve bağımlılık profilleri üzerine bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (43).
- Çınar, S. & Asutay, H. (2020). Sorun odaklı gençlik yazınında çevre ve genç. *Humanitas* (16).
- Çiçekli, A. (2019). *Boşanmalar üzerine sosyolojik bir araştırma: Van örneği (2001-2016)*. (Doktora Tezi). Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çimen, L. K. (2019). Eğitim fakültesi öğrencilerinin rol model tercihleri. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8 (1).
- Dal, N. E. (2017). Tüketim toplumu ve tüketim toplumuna yöneltilen eleştiriler üzerine bir tartışma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (19).
- Harvey, D. (2014). *Postmodernliğin durumu: kültürel değişimin kökenleri*, (S. Savran, Çev.) İstanbul: Metis.

- Dere, M. (2014). İdeal gençlik arayışı. *Somuncubaba* (170).
- Dinç, M. (2015). Teknoloji bağımlılığı ve gençlik. *Gençlik Araştırmaları Dergisi* (3).
- Düzgüner, S. (2015). Değişen dünyada gençlik ve değerler. *Gençlik Araştırmaları Dergisi* (3).
- Ekşioğlu, H. (2011). *İnanç veya dünya görüşüne sahip olma tarzıyla psikolojik iyi olma arasındaki ilişki*. (Yüksek Lisans Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erjem, Y. & Çağlayandereli, M. (2006). Televizyon ve gençlik: yerli dizilerin gençlerin model alma davranışı üzerindeki etkisi. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 30 (1).
- Ersoy, E. (2013). Değişen dünyada değerlere değmek. *Düşünce Dünyasında Türkiz Siyaset ve Kültür Dergisi* (23).
- Güllü, İ. (2010). *Gecekondulaşma, gençlik ve dindarlık -Kayseri Argıncık örneği-*. (Doktora Tezi). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gülver, Ö. (2015). *Gençlik ve değerleri*. (Doktora Tezi). Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Günay, İ. (2003). *Kur'ân-ı Kerim'de gençlik tipolojileri*. (Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Günay, İ. (2013). Kur'ân-ı Kerim'de gençlerin sosyal gelişimi ve eğitimi. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* 6 (7).
- Gündüz, T. (2002). *İslâm eğitim sisteminde gençlik dönemi din ve ahlâk eğitimi*. (Doktora Tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güner, B. (2016). *Günümüzde gençlik sorunları tutum ve davranışları: Tunceli örneği*. (Doktora Tezi). Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gürses, İ. & Kuruçay, Y. (2018). Ergenlerde anlamsızlık ile ilgili problemlere dinin etkisi üzerine değerlendirmeler. *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (1).
- Gürsu, O. (2015). Ergenlik dönemi dindarlığı ile ruh sağlığı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (34).
- Güzel, M. (2006). Küreselleşme, internet ve gençlik kültürü. *Küresel İletişim Dergisi* (1).
- Hökekleli, H. & Çayır, C. (2006). Gençlerin din değiştirip Hıristiyan olmasında etkili olan psiko-sosyal etkenler. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (1).
- Işıklı, S. (2020). Bağımlılık odağında gençlerde teknoloji kullanımı. Gençlik ve Dijital Çağ içinde. Ankara: Hacettepe.

- İmamoğlu, A. & Ferşadoğlu, S. (2013). Psikolojik açıdan ergenlerde dini tutum ve davranışların tahlili. *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (1).
- Jameson, F. (1994). *Postmodernizm: ya da geç kapitalizmin mantığı*. (N. Plümer, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1973). *Gençlerin tutumları, kültürlerarası bir karşılaştırma*. Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı.
- Kalın, İ. (2013). *Akıl ve erdem*. İstanbul: Küre.
- Kara, F. (2016). *Aynı kan farklı dünyalar: muhafazakar aile ve gençleri*. (Yüksek Lisans Tezi). Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karslı, N. (2020). Üniversite öğrencilerinde hayatın anlamı ve dindarlık ilişkisi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (48).
- Kaya, M. (2019). Gençliğin ruhsal problemleri çerçevesinde Hz. Peygamber'in eğitim anlayışı ve uygulama örnekleri. *Diyanet İlmî Dergi* (55).
- Kırboğa, Z. (2016). *Toplumsal tezahürleri bağlamında zihniyet değişimi ve din*. (Doktora Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kırık, A. M. (2013). *Yeni medya çağı çerçevesinde Türkiye'de televizyondan internete dönüşüm ve sosyal paylaşım ağlarında gençlerin konumu*. (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Koç, M. (2003). Ergenlik döneminde dua ve ibadet psikolojisi üzerine teorik bir yaklaşım. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (1).
- Koç, M. (2006). Din psikolojisi açısından ergenlik döneminde dini yaşam. *Diyanet İlmî Dergi* (3).
- Korkmazer, B. Vd. (2019). Üniversite öğrencilerinde internet bağımlılığının depresyon ve anksiyete ile ilişkisi. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care* 13 (4).
- Kurt, S. (2006). Hayek'in özgürlük ve adalet teorisi. *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (3).
- Malkoç, M. (2019). Gençliği dini değerlerden uzaklaştıran sebepler. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8 (16).
- Memiş, M. (2012). *Türkiye'de gençlik sürecinde marjinal gruplar: emo örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Merter, M. (2020). Cep telefonu bağımlılığı ve nefis psikolojisi. M. Atak içinde, Maneviyat Psikolojisi IV. Gençliğin Durumu ve Gelecek. Kayseri: Kimlik Yayınları.

- Meydan, H. & Aydın, S. (2020). Üniversite gençliğinin kurumsal ve öznel dindarlığa bakışı ve etkileyen faktörler üzerine nitel bir araştırma. *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (2).
- Meydan, H. vd. (2019). Sosyal medya ve gençlik değerleri: Zonguldak'ta liselerde öğrenim gören gençler üzerine bir inceleme. *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* (7).
- Neyzi, L. (2011). Türkiye'de kamusal söylemde gençlik kurgusunun değişimi. Katılımın "e-hali": Gençlerin Sanal Alemi içinde. İstanbul: Alternatif Bilişim Derneği.
- Okumuş, E. (tarihsiz). Ahlâk boyutuyla sosyal medya ve gençlik. <https://docplayer.biz.tr/124851207-Ahlak-boyutuyla-sosyal-medya-ve-genclik.html>. Erişim tarihi: 15.11.2021
- Özensel, E. (2004). *Türk gençliğinin değerleri (liseli gençlik üzerine bir araştırma)*. (Doktora Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özer, Y. E. (2011). Gençlerin toplumsal yaşama katılımı ve yerel yönetimlerin rolü. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 26 (1).
- Özmete, E. & Yavuz, S. (2012). Türkiye'de genç bireyler ve ebeveynleri arasında yaşanan sorunların "aile yapısı araştırması" sonuçlarına göre değerlendirilmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları* (29).
- Öztürk, B. H. (2019). *Türkiye'de gençliğin değer dönüşümü*. (Doktora Tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öztürk, M. S. (2020). Gençlerde internet bağımlılığı araştırması. Gençlik ve Dijital Çağ içinde. Ankara: Hacettepe.
- Pakdemirli, M. N. (2016). Genç bireylerin din eğitimine ilişkin tutum ve eylemleri açısından din öğretimi planlamaları. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi* (Özel Sayı).
- Paker, İ. B. T. (2017). *Yeni muhafazakar gençlik kültürü: (İzmir'deki üniversite öğrencileri üzerinde bir araştırma)*. (Doktora Tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Saygılı, A. (2011). *Gençlerin tüketim davranışlarını etkileyen sosyo-kültürel faktörler: Sakarya üniversitesi ve Kırgızistan – Türkiye Manas Üniversitesi örneği*. (Doktora Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şahin, M. C. (2005). Türkiye'de gençliğin toplumsal kimliği ve popüler tüketim kültürü. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi* (2).
- Şahin, M. C. (2007). Sanayi toplumundan sanayi sonrası topluma farklılaşan gençlik hallerinin sosyolojik görünümü. *Sosyal Bilimler Araştırmaları* (2).

- Şanlı, E. & Ersanlı, K. (2015). Sürüklendiğimiz varoluşsal boşluk ve değerler. Eğitimde Gelecek Arayışları: Dünden Bugüne Türkiye’de Beceri, Ahlak Ve Değerler Eğitimi Uluslararası Sempozyumu. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Şentürk, Ü. (2013). Milenyum gençliğinin dijital yaşamı: küresel gençlik kültürünü sosyal medyada okumak. *Düşünce Dünyasında Türkiz Siyaset ve Kültür Dergisi* (23).
- Şimşek, S. (2018). *Ortaöğretim öğrencileri arasında yaygınlaşan ateizm ve deizm düşüncesini önlemede din eğitiminin önemi*. (Yüksek Lisans Tezi). Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Taşkın, O. (2018). Gençlere göre ideal din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmeni. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 7 (4).
- Timur, K. (2017). Kural tanımayan bir ideoloji: postmodernizm. *Hikmet Akademik Edebiyat Dergisi* (7).
- Turan, İ. (2013). Gençlik döneminde görülen ahlaki sorunlar karşısında din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin yeri. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (40).
- Twenge, J. M. (2013). *Ben nesli*. İstanbul: Kaknüs.
- Uludağ, Z. (2005). Savater’e göre eğitim ve özgürlük. *Değerler Eğitimi Dergisi* (10).
- Ünverdi, M. (2020). Din karşıtı yayınlar ve gençlerde ateistik eğiliminin nedenleri. *İlahiyat Akademi Dergisi* (12).
- Vatandaş, C. Vd. (2015). *Türkiye’de gençlik ve uyuşturucu madde sorunu*. İstanbul: Sekam.
- Yalaki, Z. (2011). Çocukluk ve gençlik dönemindeki özkıyım girişimlerinin değerlendirilmesi. *Ege Tıp Dergisi* (2).
- Yamaç, M. (2020). Sosyal medyada dini topluluklar. *Kocaeli İlahiyat Dergisi* (1).
- Yamanoğlu, M. A. (2008). *Kent yoksulu gençlerin tüketim toplumunda yaşama deneyimleri: Ankara örneği*. (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yapıcı, A. (2020). Şüphe ve inanç kıskacında gençlerin din ve dindarlık algıları. *İlahiyat Akademi Dergisi* (12).
- Yavuzer, H. (2005). *Gençleri anlamak (ana-babaların en çok sorduğu sorular ve cevaplarıyla)*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yıldız, M. & Çapar, B. (2010). Orta öğretim öğrencilerinde benlik saygısı ile dindarlık arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 10(3).
- Yörükoğlu, A. (2004). *Gençlik çağı*. İstanbul: Özgür Yayınları.

Yüksel, Z. (2020). Gençliğin anlam arayışında din eğitiminin katkısının incelenmesi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (1).

Zavalsız, Y. S. (2012). Türkiye 'de Hristiyan olan Müslümanlar: psikososyolojik bir araştırma (1990-2010). Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi.